

Campuchia với Diễn đàn khu vực ASEAN (ARF)

KONG SOKEA*

Ra đời từ tháng 7 năm 1994, ARF là một trong những nỗ lực của ASEAN nhằm tăng cường vai trò của mình cũng như lôi kéo các nước lớn tham gia vào vấn đề khu vực. Sự ra đời của ARF đã đánh dấu một bước phát triển mới trong hợp tác an ninh đa phương khu vực Châu Á - Thái Bình Dương. Đặc biệt, ARF đó góp phần khẳng định vai trò của các nước vừa và nhỏ trong ASEAN. Tuy mới chỉ là diễn đàn về an ninh khu vực, chưa phải là cơ chế an ninh chính thức, nhưng ARF đã đặt nền tảng cho sự hợp tác an ninh đa phương khu vực trong tương lai. Trong suốt hơn 14 năm qua (1994 - 2008), ARF đã góp phần vun đắp sự tin cậy lẫn nhau thông qua các hoạt động xây dựng lòng tin và ngoại giao phòng ngừa. Đồng thời, Diễn đàn này đã thúc đẩy thói quen đối thoại và tham khảo của mọi thành viên. Cho đến thời điểm hiện nay, mục tiêu chủ yếu và trước hết của ARF là nhằm cải thiện bầu không khí chính trị an ninh trong khu vực, làm cho các nước giảm dần sự nghi kỵ, tin tưởng nhau hơn; từ đó, từng bước chuyển qua các giai đoạn phát triển của nó⁽¹⁾. Phải thừa nhận rằng

ARF đã thành công đáng kể trong việc kiến tạo một môi trường an ninh hoà bình và ổn định hơn cho khu vực châu Á - Thái Bình Dương nhất là từ sau Chiến tranh lạnh kết thúc.

Tuy nhiên, bên cạnh đó, ARF còn đang tồn tại một số vấn đề khá hóc búa như sự khác biệt trong quan điểm của các thành viên trên nhiều vấn đề về bước đi, nguyên tắc hoạt động, về thể chế hoá của Diễn đàn, về vai trò, động lực chính đối với ARF cũng như việc mở rộng ARF. Tính hiệu quả của Diễn đàn thấp, chưa có vai trò lớn trong giải quyết các xung đột, nhất là về vấn đề tranh chấp biên giới, lãnh thổ. Cho tới nay, ARF vẫn chưa thể đóng vai trò là một cơ chế ngăn ngừa và giải quyết các xung đột trong khu vực. Sẽ còn phải có sự nỗ lực lớn từ các thành viên để cải thiện hiệu quả hoạt động của diễn đàn này sao cho tương xứng với vai trò và vị thế của một cơ chế hợp tác tham vấn đa phương về an ninh trong khu vực Châu Á - Thái Bình Dương.

Campuchia là thành viên tham gia ASEAN muộn nhất (1999). Trong 10 năm qua, Campuchia đó có những đóng góp

* Kong Sokea, NCS Viện Nghiên cứu Đông Nam Á

nhất định vào sự hoàn thiện và phát triển của ASEAN. Về phần mình, Campuchia cũng đã nhận được nhiều tác động tích cực đáng kể từ tổ chức ASEAN nói chung và các nước thành viên ASEAN nói riêng đến sự phát triển kinh tế - xã hội và sự hội nhập quốc tế của đất nước.

Là một thành viên tham gia ARF, Campuchia cũng đã có những đóng góp tích cực, có trách nhiệm vào các nội dung, chương trình hoạt động của ARF.

Là người Campuchia nghiên cứu về ASEAN nói chung về ARF nói riêng, chúng tôi thấy trách nhiệm của mình cần góp phần làm rõ hơn nữa về những thời cơ và những thách thức của ARF đối với Campuchia. Từ đó có thể đưa ra những đề xuất, những kiến nghị để Campuchia có thể hoạt động tốt hơn, hiệu quả hơn nữa trong cơ chế an ninh đa phương này.

Xuất phát từ tính chất và động thái của ARF hiện nay, có thể nói rằng "cơ chế" an ninh đa phương này chưa thực sự là chỗ dựa, là niềm tin cậy đối với Campuchia bởi ARF không chỉ mang đến thuận lợi mà còn cả những thách thức nữa trên con đường phát triển và hội nhập của xứ sở chùa Tháp.

1. Những thuận lợi

Do Đông Nam Á có vị trí chiến lược quan trọng, xưa nay luôn là nơi tranh giành ảnh hưởng của các cường quốc, nên việc tạo ra được diễn đàn ARF là cần thiết để góp phần vào nền hòa bình và ổn định cho khu vực Đông Nam Á, trong đó có Campuchia. Việc Campuchia được kết nạp vào ASEAN cùng với sự hiện diện của mình trong ARF là một thành công lớn về

ngoại giao của Campuchia, thoát ra khỏi thế cô lập từ bên ngoài để hội nhập vào khu vực và quốc tế.

Tham gia ARF chính là cơ hội để Campuchia có điều kiện cụng các nước lớn như Mỹ, Trung Quốc, Nhật Bản, Nga và Ấn Độ... và các nước khác trong ARF bàn về những vấn đề an ninh trong khu vực, tạo ra bầu không khí đối thoại, làm giảm bớt những nghi ngại về vấn đề an ninh cho khu vực nói chung trong đó có những vấn đề của Campuchia; và trên thực tế ARF cũng đã có tác động khách quan và tích cực nào đó trong việc kiềm chế nguy cơ xung đột.

Do giữ vai trò chủ đạo trong ARF, nên ASEAN có tính độc lập nhất định trong thực hiện ý tưởng, điều hành chương trình hành động ARF; cùng với những nguyên tắc hoạt động mang tính diễn đàn được tôn trọng⁽²⁾, nên các nước ASEAN trong đó có Campuchia đã chủ động đưa ra được những vấn đề của khu vực để đối thoại với các nước lớn, thậm chí đưa ra được những vấn đề có lợi cho khu vực như Tuyên bố về biển Đông (DOC) giữa ASEAN và Trung Quốc; hay lôi kéo các nước lớn lần lượt tham gia vào Hiệp ước Thân thiện Hữu nghị (TAC)...

Ngoài ra, tính bao trùm của ARF về những vấn đề mà diễn đàn này đưa ra thảo luận, về trước mắt và lâu dài, đều giúp Campuchia cũng như các nước khác có điều kiện thuận lợi hơn trong việc giải quyết những vấn đề vượt ra ngoài tầm kiểm soát của một quốc gia như vấn đề biên giới, lãnh thổ, lãnh hải và những vấn đề an ninh phi truyền thống bằng con đường hòa bình, hòa giải.

2. Thách thức

Bên cạnh những thuận lợi do ARF mang lại cho các quốc gia thành viên thì cho đến hiện tại ARF vẫn chưa có những bước tiến đáng kể trong việc chuyển giai đoạn hoạt động. Hầu như ARF vẫn đang lúng túng trong thời kỳ đầu - xây dựng lòng tin, và mới bước đầu có rạn nứt giai đoạn hai - ngoại giao phòng ngừa. Do đó giai đoạn ba - giải quyết xung đột còn xa vời. Trong khi đó vấn đề lớn nhất hiện nay trong an ninh truyền thống lại là tranh chấp biên giới, lãnh thổ, lãnh hải ở biển Đông... rất cần sớm có những giải pháp hiệu quả, tránh xung đột vũ trang.

Quả là cho đến nay ARF vẫn không đủ lực, đủ mạnh để giải quyết những vấn đề ngay trong khu vực. Thực tế cho thấy, khi Campuchia và Thái Lan xảy ra xung đột biên giới, nhất là vụ tranh chấp đền đồ máu về ngôi đền Prét Vihear vừa qua giữa hai nước thì hầu như ARF không có phản ứng gì. ARF không có cơ chế và đủ sức để giải quyết bất kể một vấn đề an ninh nào trong khu vực.

ARF thường bị cho là hoạt động kém hiệu quả, trong khi đó trong khu vực lại đang nổi lên nhiều cơ chế hợp tác an ninh khác cũng bao gồm các cường quốc tham gia như Tổ chức Hợp tác Thượng Hải (SCO), Diễn Đàn Bắc Ngao (BFA), và gần đây nhất là Đối thoại 6 bên xung quanh vấn đề Triều Tiên. Điều này tạo ra thách thức đối với ARF. Nếu ARF không tự cải thiện mình thì sẽ bị các cơ chế khác cạnh tranh, dẫn đến vị thế của ASEAN nói chung và ARF nói riêng suy giảm.

Chính vì ARF chỉ là một tiến trình,

không phải là một cơ chế chính thức lại hoạt động theo nguyên tắc đồng thuận, không ràng buộc đối với các nước tham gia. Bản thân ASEAN tuy giữ vai trò chủ đạo nhưng do nội bộ ASEAN chưa thực thống nhất, nên ARF vẫn bị các cường quốc lợi dụng, chia rẽ. ARF cũng không có cơ chế ràng buộc các nước lớn, thậm chí ngược lại ARF còn bị các nước lớn chi phối, thao túng. Chẳng hạn các nước ASEAN muốn giải quyết vấn đề biển Đông với Trung Quốc bằng giải pháp đa phương, nhưng Trung Quốc chỉ đồng ý với giải pháp song phương.

Campuchia mới tham gia ASEAN nên chưa có được vị thế lớn trong khối như Indônêxia, Thái Lan, Việt Nam... - những nước chủ chốt trong ASEAN với nhiều sáng kiến đóng góp cho ASEAN nói chung và ARF nói riêng. Đây là một thách thức không nhỏ đòi hỏi Campuchia phải vươn lên hơn nữa trong tiến trình hội nhập quốc tế và khu vực.

3. Giải pháp của Campuchia trong ARF

Từ nhận thức như trên về ARF, chúng tôi cho rằng Campuchia cần có các giải pháp tham gia thích hợp với tình hình và đặc điểm của mình.

- Trước hết, Campuchia cần chủ động vươn lên hơn nữa trong quá trình tham gia ARF. Để có thể đóng góp vai trò của mình trong ARF, Campuchia cần mạnh dạn và chủ động thúc đẩy mỗi giao lưu trong nội bộ khối, ở nhiều kênh, nhằm đạt được sự hiểu biết và thông cảm lẫn nhau. Đây là cơ sở cho sự đồng thuận và đoàn kết của cả khối.

Chính vì ARF là một diễn đàn đối thoại giữa ASEAN với các nước lớn trong khu vực Châu Á - Thái Bình Dương nên Campuchia càng cần dựa vào ASEAN để tăng thêm sức mạnh trong đối thoại với các cường quốc về các vấn đề của khu vực và của chính Campuchia. Để làm được điều đó, Campuchia cần bám chắc những nguyên tắc cơ bản mà các nước thành viên ASEAN đã ký trong TAC và ZOPFAN như: đồng thuận, tôn trọng chủ quyền, không can thiệp vào nội bộ...

Mặt khác, Campuchia cần thể hiện rõ hơn nữa quan điểm của mình về việc chuyển giai đoạn của ARF. Không giống các nước thành viên khác, đặc biệt là các nước ASEAN-5, Campuchia mới thoát khỏi tình trạng cô lập, trong nước còn có nhiều vấn đề cần được giải quyết; quan hệ của Campuchia với nhiều nước thành viên ASEAN, với Mỹ và Trung Quốc còn quá nhiều điều chưa thực sự thông cảm, hiểu biết lẫn nhau. Do vậy, Campuchia cần có thời gian để tìm hiểu, xây dựng lòng tin hơn nữa và vì thế Campuchia nên tiếp tục kéo dài hơn nữa giai đoạn xây dựng lòng tin (CBM) chưa nên chuyển sang giai đoạn ngoại giao phòng ngừa (PD) trong ARF.

Tuy nhiên nếu đa số các nước muốn ARF chuyển sang giai đoạn ngoại giao phòng ngừa, thì Campuchia cũng sẵn sàng chấp nhận, nhưng đề nghị vẫn còn tiếp tục củng cố giai đoạn xây dựng lòng tin (CBM) bởi điều đó không chỉ có lợi và phù hợp với tình hình cụ thể của Campuchia mà còn phù hợp với thực tiễn của một số nước khác. Vấn đề đặt ra nữa là các nguyên tắc chuẩn mực cho giai đoạn ngoại giao phòng ngừa phải như thế nào

để phù hợp với tình hình chung của ARF và nhất là phù hợp với tình hình cụ thể của Campuchia. Do đó Campuchia cần tham gia tích cực vào việc xây dựng khái niệm, nguyên tắc của ngoại giao phòng ngừa trên nguyên tắc đồng thuận, tiệm tiến và tự nguyện.

Là một trong những thành viên nên Campuchia sẵn sàng tán thành, nhất trí, ủng hộ các quy định, chủ trương hoạt động của ARF, tất nhiên Campuchia cũng có những đề xuất bổ sung, cụ thể là:

- Campuchia sẵn sàng ủng hộ vai trò của chủ tịch ARF nhưng với điều kiện còn có những giới hạn nhất định để đề phòng quyền lực bị lạm dụng trong quá trình thực hiện.

- Vấn đề hợp tác trên biển và an toàn hàng hải, Campuchia ủng hộ hợp tác trên cơ sở bình đẳng cùng có lợi song cần thận trọng vì những vấn đề đó liên quan đến an ninh chủ quyền và quyền lợi của Campuchia.

- Campuchia sẵn sàng ủng hộ về chủ trương cứu trợ thiên tai, cứu nạn, vì đây là vấn đề mà Campuchia có trách nhiệm đóng góp và cũng là nước có nhu cầu trực tiếp.

- Hợp tác chống khủng bố là vấn đề vừa cụ thể, vừa nhạy cảm, Campuchia sẵn sàng bày tỏ sự ủng hộ về nguyên tắc. Trong hoạt động cụ thể, Campuchia sẵn sàng ủng hộ các hoạt động chống khủng bố trong phạm vi quốc gia của Campuchia như không chứa chấp khủng bố, không để khủng bố lợi dụng trú ẩn... trong phạm vi lãnh thổ của mình. Tuy nhiên với các hoạt động chống khủng bố

vượt ra ngoài lãnh thổ, Campuchia cần khôn khéo hơn với những biện pháp phù hợp.

Nói chung trong ngắn hạn và dài hạn, Campuchia cần phải nâng cao vị thế của mình trong ASEAN cũng như trong ARF. Như trên đã nêu, vị thế của Campuchia trong ASEAN và trong ARF có nhiều điểm bất lợi hơn so với các nước thành viên ASEAN khác. Do đó để khắc phục tình trạng này, bên cạnh việc gia tăng quan hệ với các thành viên trong nội khối, Campuchia vẫn cần phát triển quan hệ với các nước lớn, đặc biệt là với Mỹ, trên nhiều kênh để giảm sức ép từ Mỹ và các nước thân Mỹ. Đây là bước đi đòi hỏi vừa táo bạo, lại vừa phải thận trọng với sự cảm thông của các nước trong khu vực.

Đối với Campuchia, việc tham gia ARF có nhiều thuận lợi nhưng cũng có những thách thức không nhỏ. Để không ngừng khẳng định và nâng cao vị thế của Campuchia trong Diễn đàn này, trên cơ sở đường lối, chủ trương, chính sách đối ngoại của chính phủ, Campuchia phải tuân thủ các phương châm chỉ đạo, đó là mềm dẻo, linh hoạt, độc lập tự chủ, bảo vệ lợi ích quốc gia. Trước mắt, Campuchia nên đề nghị ARF tiếp tục thảo luận về giai đoạn ngoại giao phòng ngừa (PD) trên cơ sở tài liệu thông qua tại ARF-9; có thể chấp nhận 4 biện pháp trong khái niệm PD, nhưng riêng biện pháp thứ 4 cần cố gắng giảm thiểu chức năng và phạm vi hoạt động của Chủ tịch ARF; Về 8 nguyên tắc của PD, Campuchia có thể chấp nhận tất cả, nhưng nhấn mạnh các nguyên tắc cơ bản của luật pháp quốc tế, kiên trì giữ vững nguyên tắc

“tham khảo và đồng thuận”.../.

CHÚ THÍCH

1. Ba giai đoạn của ARF: Xây dựng lòng tin, ngoại giao phòng ngừa, giải quyết xung đột.
2. Những nguyên tắc hoạt động của ARF như: đồng thuận, tự nguyện, tôn trọng chủ quyền... đã tạo ra một sân chơi tương đối bình đẳng, các nước nhỏ không bị chèn ép, không bị ràng buộc, tạo thuận lợi cho Campuchia yên tâm có mặt ở Diễn đàn..

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Sorn Samnang, “Vai trò của Campuchia trong Diễn đàn khu vực ASEAN-ARF”, NXB CICIP, Phnôm Pênh, 2005.
2. Chap Sothearith, “Campuchia trong ASEAN: 5 năm nhìn lại”, Nxb CICIP, Phnôm Pênh, Cambodia, 2005.
3. Kao Kim Hourn, “Cambodia’s contribution to peace and stability in the region”, CICIP, Phnom Penh, 2000.
4. Kao Kim Hourn và Samrang Kamsan, “Campuchia trong thiên niên kỷ mới: nhìn lại quá khứ và hướng tới tương lai”, Nxb CICIP, Phnôm Pênh, Campuchia, 2000.
5. Luận Thuỳ Dương, *Những nhân tố tác động tới việc hình thành Cộng đồng an ninh ASEAN khu vực Đông Nam Á*, tài liệu hội thảo về hợp tác chính trị an ninh ASEAN-Cộng đồng an ninh ASEAN. Bộ Ngoại giao, tháng 1/2005.
6. Nguyễn Kim Lân, *ARF với vấn đề chính trị và an ninh khu vực*, Tạp chí nghiên cứu quốc tế số 1, 2000.
7. Nguyễn Thu Mỹ, *Diễn đàn khu vực ASEAN: 10 năm nhìn lại*, Tạp chí nghiên cứu Đông Nam Á số tháng 5/2003.
8. *Tài liệu chuyên đề Diễn đàn khu vực ARF của Viện nghiên cứu Đông Nam Á.*